

Erdélyi Örmény Gyökerek Füzetek

„Emlékek nélkül, népeknek híre csak árnyék...”
(Vörösmarty Mihály)

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület időszaki kiadványa
II. évfolyam 1998/20. szám

1998. október

A Fővárosi Örmény Klub minden hónap 3. csütörtökén du. 17 órakor - hívottan és hívatlanul - mindenkit szeretettel vár klubdélutánjaira a Budapest V. Semmelweis u. 1-3. I. emeleti zeneterembe.

Naptár - október

A katolikus egyházban október hónapját is az Istenszülő Máriának szentelik. Idézzük fel azt, hogy a Mária-tisztelet igen nagyfokú az örmény egyházban is. Minden örmény templomban az oltárkép Máriát ábrázolja a gyermek Krisztussal. De hadd idézzünk most az esküvőből, a fiatal házaspár megkoronázásakor mondott áldóimádságból:

Áldjon meg titeket a Szentséges Szűz Mária, Dávid utódja, akitől született a világ Megváltója, és koronázzanak meg titeket az összes szentek az égből!

Máriát a menny királynéjaként is tiszteljük, ő az első a szentek serege élén.

dr. Sasvári László

A sziget titka VI. rész

Az üvegkoporsó néma párbeszédéből lassanként felocsúdva, a délutáni napsugár újabb üvegtárlón csillant meg a terem végén. Közelebb lépve ismerősnek tűnt a szemem elé táruló látvány: az örmény történelem újabb, üvegkoporsóba zárt titka pihent benne. Egy gyönyörű, tűzpiros hüvelybe zárt díszkard. - Csak nem azé az utolsó kilikiai örmény királyé, akinek a teste a francia bencéseknel pihen? - kérdeztem meglepődve kísérőnkől, Fogolyán Atyától, emlékeimben kutatva. - Honnét tudja maga mindezt? Kérdez vissza az Atya mosolyogva. - Igyekszik az ember! - válaszolom én is elmosolyodva.

Elöttem fekszik a tárlóban a „száműzött Arménia” szimbóluma: VI. Lusignan-i Levon, az utolsó örmény király gyönyörű díszkardja. Mintha csak alig néhány perccel ezelőtt csatolta volna le a derekáról. Rendkívül élénk meggypiros színű hüvelye a vértanúk liturgikus színében tündökölt: az évszázadok során oly bőven kiontott ártatlan örmény keresztények vére sem festhette volna pirosabbra! A kard: „ultima ratio regum”, a királyok utolsó érve. „Fevete linguis”, hallgassuk néma csendben az utolsó örmény király üzenetét, érveit száműzött népe mellett.

Bizánc az ezredforduló után túljutott hatalma csúcspontján. Az örmény eredetű makedón dinasztia és a „Bagratuni” dinasztia Arméniában az elmúlt másfélszáz év során számos tanújelét adta egymás iránti kölcsönös barátságának: Arménia keletről védte Bizáncot az arab invázióval szemben. Bizánc tekintélye csorbitatlan volt, senki se próbálta megkérdőjelezni hatalmát. Sőt, 1018-ban sikerült évszázadokra eltörölni a föld színéről régi ellenfelét, Bulgáriát is. Ezáltal ismét az egykori római limesig, a Dunáig sikerült kitolnia a bizánci császárság határait. A külpolitikai sikerektől megrészegeedett Bizánc ekkor váratlanul Örményország ellen fordult. A magyar

történelemből is jól ismert IX. Konstantinos Monomachos császár 1045-ben elfoglalta a Bagratida- királyság Ahurján-parti fővárosát, Ani-t, s ezzel a független örmény állam megszűnt többé létezni, a Bagratidák uralma véget ért. Bizánc határa északkeleten immáron a Kaukázus lett. Az Adriától Mezopotámiáig, a Dunától a Kaukázusig a XI. szd. közepére mindenütt Bizánc az úr.

Bizánc tüneményes tündöklése azonban igen rövid életűnek bizonyult. Alig egy évtizeddel később bekövetkezett a nagy egyházszakadás Róma és Konstantinápoly között: az évszázadok óta érlelődő skizma ezúttal véglegessé vált és a keleti és nyugati kereszténység kettéválásához vezetett. Bizánc csak a szláv világban könyvelhetett el sikereket magának, máshol mindenütt magára maradt. Bulgária és Arménia annexiójával nem védték többé ütközőállamok északon és északkeleten: védtelenül ki volt szolgáltatva a különböző türk népek, besenyők, ózok, kunok és szeldzsukok, majd az oszmán-törökök mindent elsöprő inváziójának. Így aztán 1064-ben a szeldzsuk-törökök akadálytalanul foglalhatták el a görögöktől az egykori örmény fővárost, Ani-t. Megindult az örmény menekültek áradata Hajasztán ősi földjéről dél felé, a Kilikiai hágók irányába. Visszatértek arra a területre, ahol már az ókorban, Nagy Tigránész idejében is éltek örmények. 1080-ra Ruben fejedelem vezetése alatt új hazát talált magának és újjászületett, mint hamvaiból a fönixmadár, az örménység.

A száműzöttek létrehozták új államukat idegen földön, hazájuktól távol: a kilikiai Kis-Örményországot a Rubenidák vezetése alatt.

A század végére megerősödött a térségben a kereszténység: az első keresztes hadjárat következtében sorra jöttek létre a közel kelet kis keresztes államai. Levante nyugat-európai típusú „latin”, „frank” keresztes államcskái: az antiochiai normann fejedelemség, az edesszai és tripoliszi grófság, valamint a távolabbi jeruzsálemi királyság. Első uralkodója, Buillon Gottfried nem volt hajlandó aranykoronát viselni azon a földön, ahol az Üdvözítő töviskoronát viselt érettünk. Később Oroszlánszívű Richárd hódítása nyomán Ciprus is a keresztes államok sorát gyarapította. Sőt, a jeruzsálemi királyság bukása után annak királyi címét is örökölte.

A kilikiai örmény állam - Ciprus kivételével mindnyájukat túlélte. Sőt, Levante legtekintélyesebb keresztény államává vált, amikor 1198-ban az örmény fejedelemség az akkori legnagyobb elismerésben részesült: a német-római császárság és Bizánc egyaránt elismerte királynak az uralkodóját. A koronázáson a két császárság képviselői mellett a pápai legátus és az örmény katolikosz egyaránt résztvettek: létrejött az unió az örmények és Róma közt. Megkezdődött a görög után Kilikiában a latin rítus hatása is az örmény liturgiára: mindez máig maradandó hatásnak bizonyult. A kilikiai királyság élete a XIII. század során soha nem látott virágzásnak indult a mediterráneum szívében, Kelet és Nyugat világának határmezsgyéjén.

Az erőgyűjtés éppen időben következett be. Az anatóliai szeldzsuk-török uralom félholdja már fogyóban volt az új ellenfél, Dzsingisz kán és utódainak támadásai következtében. A mongol invázió - bármily hihetetlennek tűnik -, de mind az örményeknek, mind a kereszteseknek egy velük szemben jóindulatú szövetségest jelentett a szeldzsukok ellen! Itt volt a lehetőség a félhold megtépázására a mongolok segítségével! 1258-ban Hülegü perzsiai alkán mongoljai elfoglalták Bagdadot, a kalifa fővárosát, ahol a vérfürdő során minden muszlimot kiirtottak, de egyetlen keresztényhez sem nyúltak, megkímélték a keresztények életét!

Európa elszalasztotta a történelem által felkínált nagy lehetőséget: az összefogást a mongolokkal. Pedig a század közepén, 1250-ben veszélyes fordulat következett be Egyiptomban! A mongolok által Egyiptomban eladott rabszolgák, akikből a testőrgárdát verbuválták, fellázadtak uraik ellen, kezükbe kaparintották a hatalmat, és így hosszú évszázadokra a „mameluk”-ok irányították a

Földközi tenger keleti medencéjének történéseit.

A mongol követek Karakorumból elindulva Párizsban, Londonban csak városnézéssel töltötték az idejüket. Hiába vártak a nyugati segítségre (megdöbbenő, hogy ismétli a történelem önmagát), Szíriában, a Szentföld kapujában. Edward király éppen Wales meghódításával foglalkozott, s így lekészte a szentföldi találkozózt ... (Arany János megénekelte ezt a Wales-i bárdok c. balladájában, a történet innét ismerős nekünk, magyaroknak). 1291-ben az utolsó szentföldi keresztes erőd, Akkon is elesett. A keresztes államok közül már csak Kilikia és Ciprus maradt és dacolt a levantei muszlim áradattal.

A mamelukok a XIV. század során többször is fenyegették a kilikiai örményeket. Kis-Örményországot azonban az előző század felvirágzása után az anyagi jólét nyomán járó belső széthúzás, gyűlölködés és testvérháborúk sorozata tették rendkívül sebezhetővé.

Dinasztiák váltották egymást: a Rubenidákat a Hetumidák követték, majd usmopátorok, trónbitorlók ültek a kilikiai örmény trónon, akik megpróbálták mindent elkövetni a legitim dinasztia leszármazottainak eltávolítására. Árulók, renegátok vélték úgy az örmény bárók soraiban, hogy túlélésük záloga csakis az iszlám felvétele lehet.

Így került édesanyjával együtt egy fiatalember a trónbitorló IV. Konstantin kilikiai börtönébe. Genetikailag nem túl sok köze volt az önménységhez, bár nagyanyja II. Hetum (Hayton) örmény király felesége, Zabel (Izabella) volt. Édesanyja Soldane grúz hercegnő, apai ágon viszont Ciprus szigetéről származott, a Lusignanok királyi családjából. 1373-ban VI. Levon (Leó) néven lépett a kilikiai örmény trónra. Mindössze két évet uralkodott: ennyi esélyt adott számára a történelem!

Uralma kezdetén azonnal felvette a harcot az örmény királyságot fenyegető mameluk hódítókkal szemben. A fiatal királynak nem túl sok esélye maradt. A híres kilikiai örmény várak ugyan hosszú ideig állták az ostromot, de az örmény bárók hitszegésével és aljas árulásával szemben a korabeli építészet tökélyét jelentő várfalak is gyengének bizonyultak. 1375. április 13-án a főváros, Sis elesett a belső árulás következtében és a muszlimok kezére került. A hódító aleppói mameluk alkirály az ifjú királyt fiatal feleségével, Soisson-i Margittal és két kisfiával együtt Kairóba hurcolta. Velük ment hűséges gyóntatópapa, Johannész Dardel is, aki krónikájában megírta a kilikiai örmény királyság végnapjait. A közelmúltban megtalált és publikált krónika megdöbbenő képet rajzol a korról. Lusignan-i Leó királynak „nagylelkűen” felajánlották Egyiptomban, hogy megtarthatja mameluk vazallusként koronáját és királyságát is, ha felveszi az iszlámot. Ám a felkínált szabadság aposztázia, hitehagyás árán nem kellett az utolsó örmény királynak és családjának. Iszonyatos árat kellett fizetnie azért, hogy keresztény maradt: ifjú felesége és kisgyermekai a kairói börtönben haltak meg. Ő maga pedig csak 1382-ben szabadult fogságából a kasztíliai király segítségével. Élete hátralévő éveit Nyugat Európa különböző királyi udvaraiban töltötte, míg végülis Párizsban telepedett le. Itt érte a különleges kitüntetés, a pápai Arany Rózsa. Halálát közeledni érezvén, II. Richárd angol királyt tette meg végrendelete végrehajtójává. Hamvai a lehető legnagyobb végtisztességben részesültek: a francia királyok ősi temetkezési helyén a Saint Denis bencés apátságnak kriptájában temették el. A bazilikában epitáfium hirdeti mindmáig az utolsó örmény király emberi nagyságát. Alig volt örmény vér az ereiben, inkább grúz és ciprusi francia. *De vállalta örménységét, népének sorsát. S ez testamentumának nekünk szóló, titkos záradéka: nem elég csak beleszületniünk, de vállalnunk is kell annak a közösségnek a történelmi sorsát, ahová az isteni Gondviselés helyez, vagy küld bármelyikünket.*

VI. Levon király halála (1393. november 29.) után Ciprus királyai viselték a jeruzsálemivel együtt az örmény királyi címet, amíg a sziget Velence birtokába nem került. A királyi titulus 1485-ben Lusignani Anna és Szavoyai I. Lajos házassága révén a piemonti Szavoyai uralkodóházra szállt.

A történelem forgószínpadán idővel a címek elértéktelenednek. Vértanú és áruló egyaránt elporladnak, emléküket csak a krónikák sárguló pergamenlapjai őrzik az utókor számára. De az utolsó örmény király hamvai Párizsban, a francia bencéseknel, gyönyörű díszkardja pedig itt, Velencében, az örmény bencéseknel mindörökké hirdetik, mit is jelent valójában **örménynek** és **kereszténynek** lenni a történelem emberpróbáló viharai közepette, dacolva minden kísértéssel, ami aposztáziára csábít. Ha kezded az eke szarvára teted, többé nem tekinthetsz hátra. „Armenia in exilio”. Maga az örök örmény sors.

fr. Lénárd
világi ferences
történész, teológus

Budapest egyesítésének 125. évfordulója *Elhangzott a Fűvárosi Örmény Klubban 1998. szeptember 16.-án*

Nem mehetünk el szó nélkül az évfordulók mellett, emlékeznünk kell mindenre, jóra s rosszra egyaránt. A jóból tanulhatunk, a rosszat ki kell javítanunk.

Bármilyen hihetetlen, IV. Béla királyunknál jelenik meg először a Budapest-gondolat, aki Pesttel szemben megalapítja Buda várát és benépesíti a Margitszigetet, amelyet akkor még Nyulak szigetének neveztek. A két város összekötését Zsigmond király, német-római császár állandó híddal akarta megoldani, erről Bonfini számol be III. Decasának III. könyvében. Ugyancsak Bonfinitől tudjuk, hogy Mátyás király Budapest-szabályozási tervet készíttetett és ebben szerepel egy állandó híd megvalósítása is.

A törökök kiűzése után a német-római császároknak, akik részben a Habsburg-ház tagjai voltak, nem fűződött érdekük a két város egyesítéséhez és kiépítéséhez. „Karddal szerzett országnak” nyilvánították és a német római birodalom részévé akarták tenni. Az osztrák császárságnak pedig elemi érdeke fűződött ahhoz, hogy megszüntesse Magyarország államiségét. Minduntalan megújuló szabadságharcaink e törekvés ellen irányultak.

Három keserves évszázad után éled újra a szunnyadó gondolat, amikor gróf Széchenyi István és József nádor létrehozzák a Királyi Szépítő Bizottságot, amely közvetlen elődje a Közmunkák Tanácsának.

Az egységes Budapest létrehozásához a döntő lépés a Lánchíd megépítése, majd a Közmunkák Tanácsának megalakulása volt. Ez utóbbit az 1870. évi X. t.c. rögzítette. Budapest de facto 1870-ben kezdődött, de jure 1873-ban valósult meg.

Azért kell emlékeznünk ezekre, mert ez az út vezetett a három város egyesítéséhez és az egész, ma ismert városkép kialakulásához. Rosszul mondom. Ma már nem olyannak ismerjük a „Duna gyöngyét”, mint amilyennek elődeink tervezték és építették. A Közmunkák Tanácsa örködött a város felett 1948-ig. Az utolsó elnök, Fischer József nem járult hozzá, hogy az Andrássy útból Sztálin út legyen és ez megpecsételte a sorsát. Őt idézem: „1948. február 21-én ezt jegyeztem fel: Reggel Vas Zoltán miniszter, a Gazdasági Főtanács főtájtára távbeszélőn közölte: a Közmunkák Tanácsát 24 órán belül megszüntetem.” Élt 78 évet.

Ez alatt az idő alatt betemették a Duna-csatornát, a nyomvonalán megépült a Körút. Megnyitották az Andrássy utat, megépítették a kontinens első földalattiját és második siklóját.

1872 és 1937 között épült a Margit híd, a Déli összekötő vasúti híd, a Ferenc József/Szabadság) híd, az Újpesti összekötő vasúti híd, az Erzsébet híd, a II. Gubacsi híd és a Horthy Miklós (Petőfi) híd. Megépítették az Árpád híd pilléreit és készen voltak a vaselemek is, csak a háború akadályozta meg a befejezését. Volt olyan év, amikor egyszerre két híd épült: 1894-96-ban az Újpesti vasúti híd és a Ferenc József híd. A Közmunkák Tanácsa vigyázott a városképre, a tisztaságra, szabályozta a plakátok stílusát és elhelyezését. Nem találkozhattunk volna ilyen szörnyekkel, mint pl.: „Lásd más **ízben** a világot!” Az ilyen eszement „szag”-ember - hogy stílszerű legyek -, soha ne is lásson mást, mint ízt! De sorolhatnám a portálok össze-visszaságát, a szemetet, de nem akarok ünneprontó lenni.

Budapest piszkos, bódé- és plakátváros lett. Már nem a Duna gyöngye, nem fürdőváros. Sokunk szülővárosát és lakóhelyét már csak szidni tudjuk. Pedig én még emlékszem arra, hogy a Gellérthegy tövében, a Pálos kolostor alatt pávák sétáltak a kerítés mögött és reggel lemosott és felsöpört, tiszta járdán mentem iskolába. A város polgárai szerették a lakóhelyüket és adakoztak, hogy még szebbé tegyék. Mint pl. Millacher Lajos, budai szikvízgyáros. Az ő adományából állították fel 1904. november 19-én a Corvin téren a Lajos kutat.

Biztos vagyok abban, hogy eljön majd az a nemzedék, amelyik újra értő és szerető szemmel tekint a városra. Akkor megújul, ismét megszépül ez a páratlan panorámájú Metropolisz. Kérem Önöket, addig is tegyenek virágot az ablakokba és az erkélyekre. A virágok szelíd szépsége enyhíti a háborús és az 56-os golyók szaggatta, vedlő falak látványát és megtartja hitünket, hogy „Él magyar, áll Buda még!”

Addig ? Nos addig is

Köszönöm neked Budapest,
hogy mielőtt végleg eljön az est,
egy pár derűs órát adsz nekem
s ha bánatom van,
együtt sírsz velem.

Köszönöm a régi utcákat,
a falakon az emléktáblákat,
a friss házak között a játszótereket,
s az árnyas, szelíd
szép Margitszigetet.

Köszönöm a nyugtalan Dunát.
A két rakpart hosszú raktársorát,
a hidakon robajló vad zenét,
s a budai hegyek
halk lombneszét.

Köszönöm kusza bolyongásom utait,
mely innen indult, de sehová se vitt.
S hogy itt maradtam, hálás vagyok,
mert élni csak itt lehet,
csak itt tudok.

Budapest 1998.

rétháti Kövér Ilona (1970)

A KILIKIAI ÖRMÉNY KIRÁLYSÁG HADIÉPÍTÉSZETE

Elhangzott a Fővárosi Örmény Klubban 1998. június 18.-án

I. rész.

Az ELTE BTK arab, régészet és történelem szakos hallgatójaként öt éve foglalkozom a keresztes államokkal és azon belül is a hadiépítésszel. Ennek jobb megértéséhez elengedhetetlenül szükséges a tágabb kitekintés a térség középkori hadiépítészetére. Ez tette indokolttá, hogy a Szíria, Libanon és Jordánia területén végzett gyűjtőmunkám után 1997 nyarán Törökország és a Ciprusi Török Köztársaság meghatározott műemlékeit is végigjárjam. A másfél hónapos program egyik fő részét a kilikiai örmény várak egy csoportjának megtekintése és fényképezése alkotta, melyet a Fővárosi Örmény Kisebbségi Önkormányzat anyagilag is támogatott. Szeretném megköszönni tanáraim, elsősorban Dr. Ágoston Gábor, Dr. Dávid Géza, Dr. Iványi Tamás, Dr. Laszlovszky József, Dr. Magyar István Lénárd, Schütz Ödön professzor úr és Tüske László segítségét, akik oktatói munkájuk mellett tanácsaikkal és ajánlásaikkal egyaránt támogatták az utat. Köszönet illeti barátaimat, Kigyóssy Örsöt és Vágner Zsoltot, akik társaim voltak az út első felén és mind az előkészületekben, mind pedig a terepen segítségemre voltak. Mindhármunk nevében köszönöm a MALÉV és a Batthyány Lajos Alapítványnak, személy szerint pedig szüleimnek, valamint családi barátainak, Korsós Ferencnek és Szerencsés Tibornak a támogatását. Végül, de nem utolsó sorban köszönet illeti mindazokat a helyi lakosokat, akik önzetlen segítségükkel és példaadó vendégszeretetükkel segítették a másfél hónap munkáját.

Tekintettel arra, hogy egy diaképeken alapuló előadás írásos formában történő pontos visszaadása mind terjedelmi, mind technikai okok miatt szinte lehetetlen, jelen írásom célja csak az lehet, hogy a lehető legtömörebben próbáljam meg összefoglalni azokat a legfontosabb információkat, melyeket a kilikiai örmény hadiépítészetről az újabb kutatások, elsősorban a téma legkiválóbb szakértője, Robert Edwards több mint egy évtizedes munkásságának nyomán ismerünk.

KILIKIA

A kilikiai örmény hadiépítészet megértéséhez elengedhetetlen az erődítményeknek helyet adó térség főbb geográfiai jellegzetességeinek és a fennmaradt emlékeket létrehozó államszervezet történetének felvázolása. A ma Törökország déli területein található Kilikia a Közel-Kelet egyik legjobban behatárolható földrajzi egysége. Központi részét, a termékenységről híres alluviális síkságot délen a Földközi-tenger, nyugati és északi irányból a Taurus, keletről pedig ennek folytatása, az Anti-Taurus hegységglánc határolja. Ennek déli irányú nyúlványa az Amanus-hegység, a Szíriába vezető délkeleti irányú utak elé emel természetes akadályt. A síkságot természetes falként védő hegyláncokat csak néhány hegyszoros szeli át.

E jól védhető terület örmény történelmének kezdete a X. századba nyúlik vissza és nagymértékben a Bizánci birodalom külpolitikái manővereinek következtében kezdődött el. A Kilikiába irányuló legkorábbi ismert örmény migrációról már a X. század első negyedéből van információnk, de az örmények betelepülése akkor öltött tömeges méreteket, amikor a bizánciak a XI. század első felében elfoglalták Nagy Örményország jelentős részét és Konstantinos Monomachos bizánci császár elrendelte a lakosság egy részének áttelepítését a birodalom nyugati területeire, így Kilikiába is. A kiváló katonákként ismert örményeket elsősorban helyőrségi szolgálatra alkalmazták, de esetenként egészen magas közigazgatási posztra is emelkedhettek, mint azt az örmény Apllarip esete is bizonyítja, aki több éven át volt Kilikia bizánci központjának, Tarsusnak a kormányzója.

A bizánciaknak a szeldzsukoktól 1071-ben elszenvedett manzikerti veresége elérhetővé tette a szeldzsukok számára Anatólia központi területeinek elfoglalását és a bizánci befolyás drasztikus csökkenése révén megnyitotta a helyi örmény vezetők előtti önállósodás útját. A többi független örmény miniállam (a legjelentősebbek: Antiochia, Edessza, Maras) létrejöttét lehetővé tevő hatalmi vákuum azonban a XII. század elejére megszűnt. A Bizánci Birodalom, a szeldzsukok és a kereszties államok közé szorult Kilikiában csak két igazán jelentős dinasztia vált ki: a bizánci fennhatóságot elismerő Hetumidáké Lampron központtal, és a vahkai Rubenidáké, akiknek vezetője I. Toros 1111-ben a Kilikia központjában álló, bizánciaktól elfoglalt Anavarza várába tette át a dinasztia székhelyét. Az ő utódai építették ki a helyi bárókkal és a fennhatóságot többször is visszaszerezni próbáló Bizánccal küzdve azt az alapot, ami a rubenida II. Levon bárónak lehetővé tette, hogy a XII. század végére saját uralma alatt egyesítse Kilikiát, melynek 1198 vagy 1199 január 6.-án királyává is koronázták.

I. Levon király 1219-ig tartó uralkodása alatt a fiatal királyság a Levante északi felének legjelentősebb keresztény államává, fő kikötője Ayas pedig a Közel-Kelet egyik legfontosabb kikötőjévé vált. A virágkornak a XIII. század hatvanas éveitől kezdődő mameluk támadások vetettek véget, amit a mongolokkal kötött szövetséges viszony sem tudott megakadályozni. 1266-ban Baybars szultán seregei a fővárost, Sis is felégették, 1285-ben pedig olyan békeszerződést volt kénytelen kötni II. Levon, amely nemcsak óriási (1 millió dirhemes) évi adó fizetésére kötelezte a királyságot, hanem minden további erődépítési és erődítési munkát tiltott.

A kiszolgáltatottsága mellett folyamatos belső viszályok által meggyengített ország önállóságának maradványait 1375 tavaszán számolták fel a mameluk seregek, a főváros Sis elfoglalásával és az utolsó örmény király VI. Levon és családja fogságba vetésével.

A TELEPÜLÉSSZERKEZET

A fentebb leírtak ismeretének birtokában nem meglepő a kilikiai örmény településszerkezetnek az az alapvető jellegzetessége, hogy az anyaországihoz hasonlóan falusias jellegű települések a Kilikiát természetes falként védő hegyvidék belsejébe épített várak vonzáskörzetében álltak. A sokszor szinte megközelíthetetlen meredélyekre épített erődítmények többnyire azokat a hágókat és folyó völgyeket ellenőrizték, melyek az egyetlen utat jelentették Kilikia központi területei felé. Külső szemlélő számára meglepő a városias jellegű települések hiánya. A régi tengerparti városok közül az örmények csak Ayast használták, ezt sem véletlenül. A kikötésre csak kevés helyen alkalmas kilikiai partvidék egyetlen kikötővárosa volt a híres selyemút Földközi-tengeri terminálja, így a Levante egyik legfontosabb és legtöbb hasznot hajtó városa.

A síkság korábban fontos városai közül csak Adana, Anavarza, Hieropolis/Castabala, Misis, Sis és Tarsus esetében tudunk örmény használatról, de ez nem feltétlenül jelent egyet a városalakással. Annyi biztos, hogy jelenleg egyetlen örmények által épített, vagy javított városfalrészlet sem ismert, s míg mind a hat központ esetében rendelkezünk dokumentációval a városban, vagy a városterület melletti fellegvárban állomásozó örmény helyőrségről, addig jónéhányukat már a XIII. század elején néptelennek írták le az utazók. Az egyikük, Willbrand von Oldenburg csak Tarsus városáról említi meg, hogy jelentős számú lakossal rendelkezik (többségük azonban valószínűleg görög) és nem rejti véka alá megdöbbenését a királyi székhely Sis mellett elterülő „város” megpillantásakor. Magasztaló szavait csak az efölött a nagyobb fajta, alig védett falu fölött tornyosuló királyi várra és az erődített palotákra tartogatja.

Több szempont is indokolta azonban, hogy az örmények Kilikia központi területén is megtelepedjenek, várakat építsenek és helyőrségeket tartsanak fenn.

1. A környező hegyekből érkező bővizű folyók termékeny hordalékával fedett síkság egész Anatólia legkiválóbb termőterülete.

2. Az Ayas felé vezető kereskedelmi útvonalak birtoklása biztosította, hogy az örmény vezetés ne csak a hegyeken történő átkelésnél tudja megvédeni a tranzitkereskedelmet, hanem az áruk Ayasban történő berakodásáig ellenőrizhesse és koordinálhassa a kereskedelem menetét és részesülhessen az ezzel járó haszonból, emellett természetesen biztosítva a saját exporttermékek kivitelét is.

3. A síkság birtoklása elengedhetetlen volt az eredményesebb kommunikáció szempontjából is.

A Taurusban és az Anti-Taurusban álló várak a hegységet átszelő útvonalaknak megfelelően többnyire észak-déli irányú tengely mentén helyezkednek el. Az egy tengelyre felfűzött várak szinte kivétel nélkül látótávolságon belül helyezkednek el, de a vizuális kommunikáció a hegyek miatt többnyire lehetetlen a szomszédos völgyek várláncolataival, így ezek adott esetben csak napok múlva értesülhettek a többi régiót ért támadásokról. A síkságból kiemelkedő sziklákra épített várak mindegyikéből legalább két másik síkvidéki vár látható és többségükben közvetlenül belátni a völgyekbe. A kelet-nyugati irányú kommunikáció ilyen megoldása lehetővé tette, hogy a veszélyeztetett pontokra a lehető leggyorsabban csapatokat tudjon küldeni a katonai vezetés és időben értesülve az ellenséges sereg közeledéséről, maga válassza meg a legkedvezőbb helyet az összecsapásra.

Az így létrejött „kétrészes királyság” hegyvidéki és síkvidéki része jól működő és bizonyos fokig egymásra utalt szerves egységet alkotott. A hegyek közt kiépített védelmi rendszer következtében zavartalanul folyó kereskedelem hasznából részesült a hegyvidék is, ami lehetővé tette a további erődítmények emelését, melyek egy, a síkságot elárasztó invázió esetén (lásd. a nagy mameluk hadjáratok) biztos menedékként szolgáltak. Részben ez magyarázza, miért nem okozott jelentős törést a királyság életében a síkság északi felén álló főváros 1266-ban történt elpusztítása.

Major Balázs

(Folytatás következik)

Beszámolók röviden

1998. szeptember 10-én a Pasaréti Páduai Szent Antal templomban tartotta meg az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület az 1848-as forradalom és szabadságharc 150. évfordulójára szervezett megemlékezését. Dr. Issekutz Sarolta megnyitó beszédében emlékezett a forradalom és szabadságharc kb. 1200 főt kitevő örmény származású honvédjére, 70 tisztjére, külön kiemelve Kiss Ernő és Lázár Vilmos aradi vértanúink hazánk szabadságáért való önfeláldozását, Czetz János tábornok szerepét. Ezt követően a „Budaörs” Ifjúsági Fúvószenekar - Terpai Miklós vezényletével - Farkas Antal: Gábor Áron indulóját, Müller József Kossuth indulóját, Szuk Mátyás Isaszegi indulót, Egressy Béni Klapka induló c. művét, majd Kecskés Balázs Czetz indulót (ősbemutató) és Vavrincez Béla: Ezernyolcszáznegyvennyolcban (ősbemutató) c. művét adták elő nagy sikerrel. Különösen az ezen alkalomra, az egyesület felkérésére írt művek arattak nagy sikert. Dóczy Péter (Budapest) és Bartha Levente (Székelyudvarhely) színművészek tolmácsolásában hallhattuk Arany János: Lóra..., Az örökség, Él-e még az Isten? valamint Petőfi Sándor: Ismét magyar lett a magyar..., Az utánzóhoz, Bartis Ferenc: És mégis élünk c. versét. Liszt Ferenc Magyar ünnepi dala, valamint Ruzicska György Prelude pathétique (1848) orgonára, végül Schubert: Ave Mária előadása Fancsali Mária és

Fancsali János előadásában méltán emelte az est ünnepélyességét.

Köszönetet mondunk Fancsali Jánosnak az est rendezéséért, valamint a II. kerületi Önkormányzat Költségvetési Bizottságának anyagi támogatásáért, mely lehetővé tette egyesületünk számára megemlékezésünk megrendezését. Megköszönjük továbbá a Plébániának a rendezvény helyszínének biztosítását.

/M/

*

Szeptember 29-én 18 órakor a Városmajori Jézus Szíve plébánia templomban, október 3-án este a budai Alsóvizivárosi (Kapucinus) plébánia templomban emlékezett meg egyesületünk az 1848-as forradalom 150. évfordulójáról, zenés mise keretében. A VIVALDI Művészeti Iskola közreműködésével (Fancsali Bence klarinét, Fancsali János orgona, Fancsali Emese orgona és Fancsali Mária ének) Mozart, Kodály, Esterházy Pál, Pachelbel, C. Franck, Ruzitska György művei mellett a Kájoni Kódexből és a Ferences fuga hangzott fel. Valamennyien együtt imádkoztunk hőseinkért, hazánkért.

Felhívjuk mindenki figyelmét, hogy október 16-án 18 órakor hasonló zenés misét hallhatnak az érdeklődők a Szent Imre plébániatemplomban, Budapest XI. Villányi út 25. helyszínen. Szeretettel várunk közös imádságunkra dicsőséges múltunkra emlékezve, a jövőnket építve.

*

Szeptember 18-án 42 utas és két honismereti vezető (dr. Szarka György és Krisztián) indult útnak az egyesület szervezésében 7 napos gyökerkutató útjára Észak-Erdélybe, Moldvába, Bukovinába. A már nagyhírű barangolásaink hatására többen pártoló tagként vettek részt utunkon, de hazatérőben már majdnem örmény gyökerekkel rendelkezőként érkeztek haza. Mély hatással volt mindenkire az örmény történelmi, családfakutatás és az irodalmi program, amelynek résztvevői és hallgatói is mi voltunk.

A programok közé tartozott az erdélyi örmények 350 évvel ezelőtti köztes tartózkodási helyeinek megtekintése (Szucsáva és Botosán) valamint a festett kolostorok megcsodálása. Örmény emlékhelyeket is megkoszorúztunk (Hollósy Simon sírja, Szongott Kristóf emléktáblája). Mindezeket az erdélyi szülőföld szépségének látványa, kirándulások, a máramarosi Hollósy Simon Egylet vendégszeretete, magyar történelmünk csodálatos szemelvényei tették felejthetetlenné. Az esti tábortűznél szalonnasütés közben énekelt népdalaink, együttlétünk bizonyította a közösségi összetartozás fontosságát mindenki számára. Már elkezdjük szervezni az 1999. évi emléktúrát az 1848-as hőseink nyomában. Természetesen időben mindenkit értesítünk a Füzetek útján.

Választási felhívás !

1998. október 18-án a helyhatósági választások során lehetőség nyílik ismét örmény kisebbségi önkormányzatok létrehozására is. Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület élt jelöltállítási jogával, és ÖNÖN is múlik, hogy megkezdett kulturális, közösségi életünket a jövőben békességben tudjuk-e folytatni.

Egyesületünk e célból részletes választási programot dolgozott ki, amelynek megvalósulása esetén biztosítható az örmény gyökerekkel rendelkezők igényéhez igazodó kulturális identitásörzés, hagyományápolás (részletesebb programunk és jelöltjeink e számunk mellékletében található).

Hogy programunk megvalósulhasson, kérjük, a kisebbségi választásokon szavazzon az Erdélyi

Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület jelöltjeire. Kérjük továbbá, hogy környezetében legyen a szószólónk, fejtsen ki agitációt érdekünkben: a kisebbségek közül válasszák az örményeket, azon belül pedig egyesületünk jelöltjeit. Jelöltjeink neve alatt a szavazócédulán szerepel a jelölőszervezet is, kérjük, figyelje tehát az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület elnevezést.

Ha Ön és ismerősei, rokonai egyesületünk jelöltjeire szavaz, akkor szavaz a tisztességre, szavaz a közösségi élet megújulására, szavaz a kultúra terjesztésére.

dr. Issekutz Sarolta
Erdélyi Örmény Gyökerek
Kulturális Egyesület elnöke

Hírek, információk

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület folytatja az adományok gyűjtését az erdélyi magyarörmény közösségek részére.

Pénzbeli adományokat az egyesület bankszámlájára is be lehet fizetni. Bankszámlaszám:

Budapest Bank Rt. Hilton fiók: 10100723-72594972-00000007

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

székhelye: 1015 Budapest Donáti utca 7/a.

Postacíme: 1251 Budapest Pf. 70. Telefon: 201-1011, fax/tel: 201-2401

Elnök: dr. Issekutz Sarolta, fogadóidő minden szerdán 16-18 óra között.

Erdélyi Örmény Gyökerek Füzetek

az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület időszaki kiadványa

Főszerkesztő: dr. Issekutz Sarolta

Munkatársak: dr. Borszéki Béla, Dávid Csaba, Fancsali János, rétháti Kövér Ilona

Szerkesztőség: 1251 Budapest Pf. 70. Tel: (1) 201-1011 Fax: (1) 201-2401

Erdélyi Örmény Gyökerek Füzetek

1998. október

VÁLASZTÁSI KÜLÖNSZÁM

Tisztelt Olvasó! Tisztelt Választópolgár!

1998. október 18-án a helyhatósági választásokkal egy időben kisebbségi önkormányzati választásokra is sor kerül. E választásoknál 4 évre demokratikusan meghatározhatjuk saját közösségünk jövőjét. Ehhez kérjük az Ön és barátai, ismerősei támogatását.

A probléma kulcsa az Országos Örmény Önkormányzat teljes csődje, mint azt a képviselő jelöltek számossága egyértelműen bizonyítja (pl. Budapesten négy jelölőszervezet és a függetlenek összesen 155 jelöltet állítottak 16 kerületben). Sokan mások is elégedetlenek a jelenlegi helyzettel. Néhány meghatározó ember (ma elsősorban az Arménia Népe Kulturális Egyesület jelöltjei) kinevezték magukat az örmény közösség egyetlen és teljhatalmú letéteményesének. Ők kívánják meghatározni, kinek mit szabad tenni, nyilatkozni, milyen politikai elveket kell vallani. A tényleges helyzettel ellentétben, az országos elnök médianyilatkozata szerint: Magyarországon csak az Arménia Népe Kulturális Egyesület létezik.

Csak ők jutnak kisebbségi médiához, nem veszik figyelembe a társadalom, és így kisebbségünk sokszínűségét, a választópolgárok írásban is kinyilvánított akaratát. Közösségünket megfosztották az állam által alanyi jogon nyújtott, a valós igényeknek megfelelő örmény közösségi ház kialakításától (olyan székházat választottak, amely minderre alkalmatlan). Ma minden rendezvény, kezdeményezés, közösség sorsa alárendelt Avanesian Alex úr feltételeinek a Deák utcai „központban”, ha hagyja.... Saját pozíciójának jövőbeli megtartása érdekében még arra is képes volt, hogy az Országos Választási Bizottsághoz beadott beadványával a konkurens jelölő szervezet kizárását kezdeményezze. Nem kívánom a helyzetet tovább fokozni törvénytelenégeinek további felsorolásával.

A hazai 95 % magyar-örménység képviselőjében nem hagyjuk magunkat!

Olyan feltételeket kívánunk teremteni a magunk közösségének, amely lehetővé teszi a nyugodt és zavartalan működést a kisebbségi identitás megőrzése és a közösségi élet megteremtése területén. Ezért hiteles képviselőjelöltjeinkkel:

Kidolgoztunk egy Kisebbségi Etikai Kódexet, amelynek alapja a tisztességes közéleti tevékenység. Alapelvünk, hogy a kisebbségi képviselőség nem munkanélküliek jövedelemforrása, nem gazdasági vállalkozás, nem szociális intézmény, hanem a kultúra és a közösség önzetlen szolgálata, átlátható és ellenőrizhető módon.

Kidolgoztunk egy olyan működési formát, amely példaértékű lehet más kisebbségek felé is, mert rendkívül gazdaságos. Azon kerületekből, amelyekben megnyerjük választóink bizalmát, Önkormányzati Társulást kívánunk létrehozni, az általunk eddig is folytatott kulturális tevékenység folytatására, költségkímélő gazdálkodással.

Célunk megvalósítása csapatmunka, kérjük szavazzon minden indított jelöltünkre. Ne felejtse, sem más szervezet, sem független jelölt nem csatlakozott hozzánk!

dr. Issekutz Sarolta
az Erdélyi Örmény Gyökerek
Kulturális Egyesület elnöke